

LBRIS

We know
books

JARED DIAMOND

COLAPS

**CUM ALEG SOCIETĂȚILE
SĂ EȘUEZE SAU SĂ REUȘEASCĂ**

Traducere din limba engleză
CRISTINA NICULESCU

LITERA
București

*Collapse**How Societies Choose to Fail or Succeed*

Jared Diamond

Copyright © 2005, 2011 Jared Diamond

Toate drepturile rezervate

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Colaps. Cum aleg societățile să eșueze sau să reușească

Jared Diamond

Copyright © 2023 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:

Cristina Niculescu

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Georgiana Harghel, Mirela Petrescu

Corector: Rodica Crețu

Copertă: Flori Zahiu -Popescu

Tehnoredactare și prepress: Liviu Rusu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Diamond, JaredColaps : cum aleg societățile să eșueze sau să reușească / Jared
Diamond ; trad. din lb. engleză de Cristina Niculescu. – București :
Litera, 2023

ISBN 978-606-33-7562-0

I. Niculescu, Cristina (trad.)

Cuprins

Lista hărților	13
Prolog. Poveste despre două ferme	15
Două ferme. Colaps, trecut și prezent. Paradisuri dispărute?	
Un cadru în cinci puncte. Corporațiile și mediul înconjurător.	
Metoda comparativă. Cuprinsul cărții	
Partea I. Montana modernă	45
Capitolul 1. Sub cerul necuprins al Montanei	47
Povestea lui Stan Falkow. Eu și Montana. De ce începem cu Montana? Istoria economică a Montanei. Mineritul. Pădurile. Solul. Apele. Specii locale și nonlocale. Viziuni diferite. Respectarea regulamentelor. Povestea lui Rick Laible. Povestea lui Chip Pigman. Povestea lui Tim Huls. Povestea lui John Cook. Montana, model pentru întreaga lume	
Partea a II-a. Societăți de mult apuse	113
Capitolul 2. Amurgul Insulei Paștelui	115
Misterele carierelor de piatră. Geografia și istoria Insulei Paștelui. Oameni și hrană. Căpetenii, clanuri și oameni de rând. Platforme și statui. Cioplit, transport și înălțare. Pădurea dispărută. Consecințele asupra societății. Europeni și explicații. De ce era fragilă Insula Paștelui? Metafora Insulei Paștelui	
Capitolul 3. Ultimii supraviețuitori: insulele Pitcairn și Henderson	170
Pitcairn înainte de răscoala de pe <i>Bounty</i> . Trei insule deloc asemănătoare. Comerț. Sfârșitul filmului	
Capitolul 4. Străbunii: indienii Anasazi și vecinii lor	190
Fermierii deșertului. Inelele de creștere ale copacilor. Metode de irigare a culturilor. Problemele din Chaco și șobolanii-negustor.	

Integrarea regională. Decăderea și sfârșitul în Chaco. Mesajul din Chaco

Capitolul 5. Colapsul mayaș	217
Misterele orașelor pierdute. Mediul mayaș. Agricultură mayașă. Istoria mayașă. Copan. Detaliile prăbușirilor. Războaie și secete. Colaps în câmpiile de sud. Mesajul mayașilor	
Capitolul 6. Preludiul și fugile vikingilor	244
Experimente în Atlantic. Explozia vikingă. Autocataliza. Agricultură vikingă. Fierul. Căpeteniile vikinge. Religia vikingă. Insulele Orkney, Shetland și Feroe. Islanda. Vinland	
Capitolul 7. Groenlanda nordică înfloritoare	287
Avanpostul Europei. Clima Groenlandei în prezent. Clima în trecut. Plante și animale indigene. Așezările nordice. Agricultură. Vânătoarea și pescuitul. O economie integrată. Societatea. Comerțul cu Europa. Autoportret	
Capitolul 8. Sfârșitul Groenlandei nordice	336
Preludiul finalului. Despădurirea. Distrugerea solului și a pajștilor. Predecesorii inuiților. Supraviețuirea inuiților. Relațiile inuito-nordice. Sfârșitul. Cauzele cele mai importante ale sfârșitului	
Capitolul 9. Căi diferite spre succes	374
De jos în sus, de sus în jos. Înălțimile din Noua Guinee. Tikopia. Problemele epocii Tokugawa. Soluțiile epocii Tokugawa. De ce Japonia a reușit. Alte exemple de succes	
Partea a III-a. Societăți moderne	417
Capitolul 10. Scenariul Malthus în Africa: genocidul din Rwanda	419
O dilemă. Evenimentele din Rwanda. O ură mai mult decât etnică. Tensiuni în Kanama. Explozie în Kanama. De ce s-a întâmplat totul	

Capitolul 11. O insulă, două popoare, două istorii: Republica Dominicană și Haiti	442
Diferențe. Istorii. Cauzele divergențelor. Impactul asupra mediului dominican. Balaguer. Mediul dominican în prezent. Viitor	
Capitolul 12. China, gigantul din umbră	478
Importanța Chinei. Cadru. Aer, apă, sol. Habitat, specii, megaproiecte. Consecințe. Conexiuni. Viitor	
Capitolul 13. Australia „minieră“	504
Importanța Australiei. Soluri. Apă. Distanță. Istoria timpurie. Valori adoptate. Comerț și imigrație. Degradarea solului. Alte probleme de mediu. Semne de speranță și de schimbare	
Partea a IV-a. Lecții practice	555
Capitolul 14. De ce iau unele societăți decizii dezastruoase? ...	557
Harta drumului spre succes. Eșecul anticipării. Eșecul percepției. Comportament rațional nepotrivit. Valori dezastruoase. Alte eșecuri iraționale. Soluții fără succes. Semne de speranță	
Capitolul 15. Mediul de afaceri și mediul înconjurător: condiții diferite, rezultate diferite	585
Extracția resurselor. Două câmpuri petrolifere. Motive ale companiilor petroliere. Operațiuni de exploatare subterană a rocilor dure. Motive ale companiilor miniere. Diferențele dintre companiile miniere. Industria tăierii pădurilor. Forest Stewardship Council. Industria piscicolă. Mediul de afaceri și publicul	
Capitolul 16. Lumea ca un polder: ce semnifică pentru noi astăzi?	645
Introducere. Cele mai grave probleme. Dacă nu le rezolvăm... Viața în Los Angeles. Obiecții scurte. Trecut și prezent. Motive de speranță	

Postfață. Ascensiunea și declinul civilizației Angkor	695
Întrebări despre Angkor. Mediul din Angkor. Ascensiunea Angkorului. Marele oraș. Inginerie excepțională. Declinul Angkorului	
Mulțumiri.....	714
Lecturi suplimentare.....	717
Surse ilustrații	758
Indice	760

Dedicată lui:
Jack și Ann Hirschy,
Jill Hirschy Eliel și John Eliel,
Joyce Hirschy McDowell,
Dick (1929-2003) și Margy Hirschy,
și concetățenilor lor,
apărători ai cerului necuprins al Montanei

Prolog

POVESTE DESPRE DOUĂ FERME

**Două ferme. Colaps, trecut și prezent. Paradisuri dispărute?
Un cadru în cinci puncte. Corporațiile și mediul înconjurător.
Metoda comparativă. Cuprinsul cărții**

Într-o vară, acum câțiva ani, am vizitat două ferme de vaci de lapte, Huls și Gardar, care, în ciuda faptului că se aflau la mii de kilometri depărtare una de alta, aveau în comun puncte puternice sau puncte vulnerabile extraordinar de asemănătoare. Ambele erau de departe cele mai mari, mai prospere, mai bine dotate tehnologic din districtele în care se aflau. În particular, fiecare se dezvoltase în jurul unui grajd cu dotări de ultimă oră în ceea ce privește adăpostirea și mulgerea vacilor. Acele structuri, ambele împărțite pe rânduri opuse de boxe de vaci, erau mai mari decât orice alt grajd din district. Vara, ambele ferme lăsau vacile să pască în aer liber pe pășuni bogate, produceau propriul fân pe care îl strângeau spre sfârșitul verii ca să aibă cu ce hrăni vacile pe timpul iernii și, prin irigarea propriilor terenuri, reușiseră să mărească producția de nutreț și de fân. Cele două ferme aveau o suprafață asemănătoare (câțiva kilometri pătrați) și grajduri de mărime similară, deși Huls avea un număr de vaci sensibil mai mare decât Gardar (200, față de 165). Proprietarii ambelor ferme erau priviți ca lideri ai societăților din care făceau parte. Ambii erau extrem de credincioși. Ambele ferme erau situate în cadre naturale superbe, înconjurate de peisaje muntoase cu vârfuri ninse și râuri bogate în pește, care se vărsau într-un fluviu faimos (mai jos de ferma Huls) sau într-un fiord (mai jos de ferma Gardar) și care atrăgeau turiștii de la mare distanță.

Acestea erau punctele forte ale celor două ferme. În ceea ce privește vulnerabilitățile acestora, ambele erau situate în districte în care industria de prelucrare a laptelui era marginalizată economic, deoarece, fiind situate la latitudini înalte, în nord, vara era mereu un anotimp scurt, în care iarba nu avea timp să crească și fânul nu putea fi produs în cantități mari. Deoarece clima nu era favorabilă, chiar și în anii buni, în comparație cu fermele aflate la latitudini mai joase, ambele erau vulnerabile în fața schimbărilor climatice, seceta sau înghețul fiind principalele preocupări, atât în cazul fermei Huls, cât și în cel al fermei Gardar. Ambele districte se află la distanță mare de centrele populate pe a căror piață și-ar fi putut desface produsele, astfel încât costurile de transport și pericolele naturale le provocau un dezavantaj competitiv față de fermele situate în districtele centrale. Economiiile ambelor ferme depindeau direct de forțe pe care nu le puteau controla, ca afluența și gusturile mereu în schimbare ale clienților și ale vecinilor. La o scară mai largă, economiiile țărilor în care se aflau ambele ferme prosperau și decădeau odată cu înmulțirea sau scăderea amenințărilor societăților concurente aflate la mare depărtare.

Cea mai mare diferență între fermele Huls și Gardar este cea legată de statutul lor prezent. Huls, o întreprindere de familie deținută de cinci frați și soțiile lor din Bitterroot Valley, din statul Montana din vestul Statelor Unite, este o fermă prosperă, în timp ce districtul Ravalli în care se află aceasta are una dintre cele mai mari rate de creștere a populației din SUA. Tim, Trudy și Dan Huls, care se află printre proprietarii fermei, m-au însoțit personal într-un tur al noului lor grajd, dotat la cele mai înalte standarde tehnice, și mi-au explicat cu răbdare care sunt atracțiile și problemele fermelor din industria laptelui din Montana. Este de neconceput că Statele Unite în general, și ferma Huls în particular, vor colapsa în viitorul apropiat. Dar ferma Gardar, o fostă fermă-conac a unui episcop medieval din sud-vestul Groenlandei, a fost abandonată acum 500 de ani. Societatea Groenlandei nordice a colapsat în întregime: miile de locuitori ai acesteia au murit de foame, au fost uciși în revolte civile sau în războaie împotriva dușmanilor ori au emigrat până când nu a mai rămas nici unul acolo. Deși zidurile

solide de piatră construite în jurul grajdului Gardar și lângă catedrala cu același nume sunt încă în picioare, astfel încât am putut să număr staulele individuale ale vacilor, în prezent nu există nici un proprietar care să îmi vorbească despre atracțiile și problemele din trecut ale fermei. Totuși, când ambele ferme și-au atins potențialul maxim, declinul acestora părea de neconceput, la fel ca acela al fermei Huls și al Statelor Unite din ziua de azi.

Să fie clar: făcând această paralelă între cele două ferme nu vreau să spun că ferma Huls și societatea americană sunt condamnate la declin. În prezent, adevărul este chiar contrar: ferma Huls este în plin proces de extindere, tehnologia nouă și avansată pe care o posedă fiind studiată pentru a fi adoptată și de fermele vecine, iar Statele Unite sunt acum cea mai puternică țară din lume. Nici nu vreau să spun că fermele sau societățile în general sunt menite să eșueze – în timp ce unele chiar au colapsat ca Gardar, altele au supraviețuit neîntrerupt mii de ani. În schimb, călătoriile mele la fermele Huls și Gardar, aflate la mii de kilometri depărtare, dar pe care le-am vizitat în timpul verii, mi-au demonstrat în mod clar că în ziua de azi chiar și societățile cele mai bogate, mai bine dotate tehnologic, se confruntă cu probleme economice și de mediu din ce în ce mai mari, care nu ar trebui subestimate. Multe dintre problemele noastre se aseamănă în general cu cele care au subminat ferma Gardar și Groenlanda nordică, iar multe alte societăți din trecut s-au chinuit să le rezolve. Unele dintre aceste societăți din trecut au eșuat (ca Groenlanda), altele au reușit (ca Japonia și locuitorii insulei Tikopia). Trecutul ne oferă o bază de date bogată din care putem învăța ce anume avem nevoie pentru a continua să reușim.

*

Groenlanda nordică este una dintre numeroasele societăți din vechime care au colapsat sau au dispărut, lăsând în urmă ruine monumentale ca acelea pe care poetul Shelley le-a imaginat în poemul său „Ozymandias”. Prin colaps, mă refer o scădere drastică a numărului populației și/sau probleme complexe de ordin politic/social/

economic, ale unui teritoriu cu o suprafață considerabilă, cu o durată mare. Fenomenul colapsului este așadar o formă extremă a câtorva tipuri mai ușoare de declin, dar rămâne la libera alegere cât de drastic trebuie să fie declinul unei societăți înainte de a lua decizia de a-l defini drept colaps. Unele dintre acele forme mai ușoare de declin includ: acumulări și pierderi normale de averi și restructurări politice/economice/sociale minore, la nivelul oricărei societăți individuale; cucerirea societăților de către vecini apropiați sau declinul acestora determinat de dezvoltarea societăților vecine, fără a înregistra o schimbare a numărului total al populației sau a complexității întregii regiuni; precum și răsturnarea unei elite aflate la guvernare sau înlocuirea acesteia de către alta. Conform acestor standarde, mulți oameni ar considera că următoarele societăți istorice au fost mai degrabă victime faimoase ale unor colapsuri în toată regula decât ale unor declinuri minore: indienii Anasazi și Cahokia din interiorul granițelor Statelor Unite de astăzi, orașele mayașe din America Centrală, societățile moche și tiwanaku din America de Sud, Grecia miceniană și Creta minoică în Europa, Marele Zimbabwe și Axum din Africa, Angkor Wat și orașele Harappa din Valea Indusului în Asia și Insula Paștelui din Oceanul Pacific.

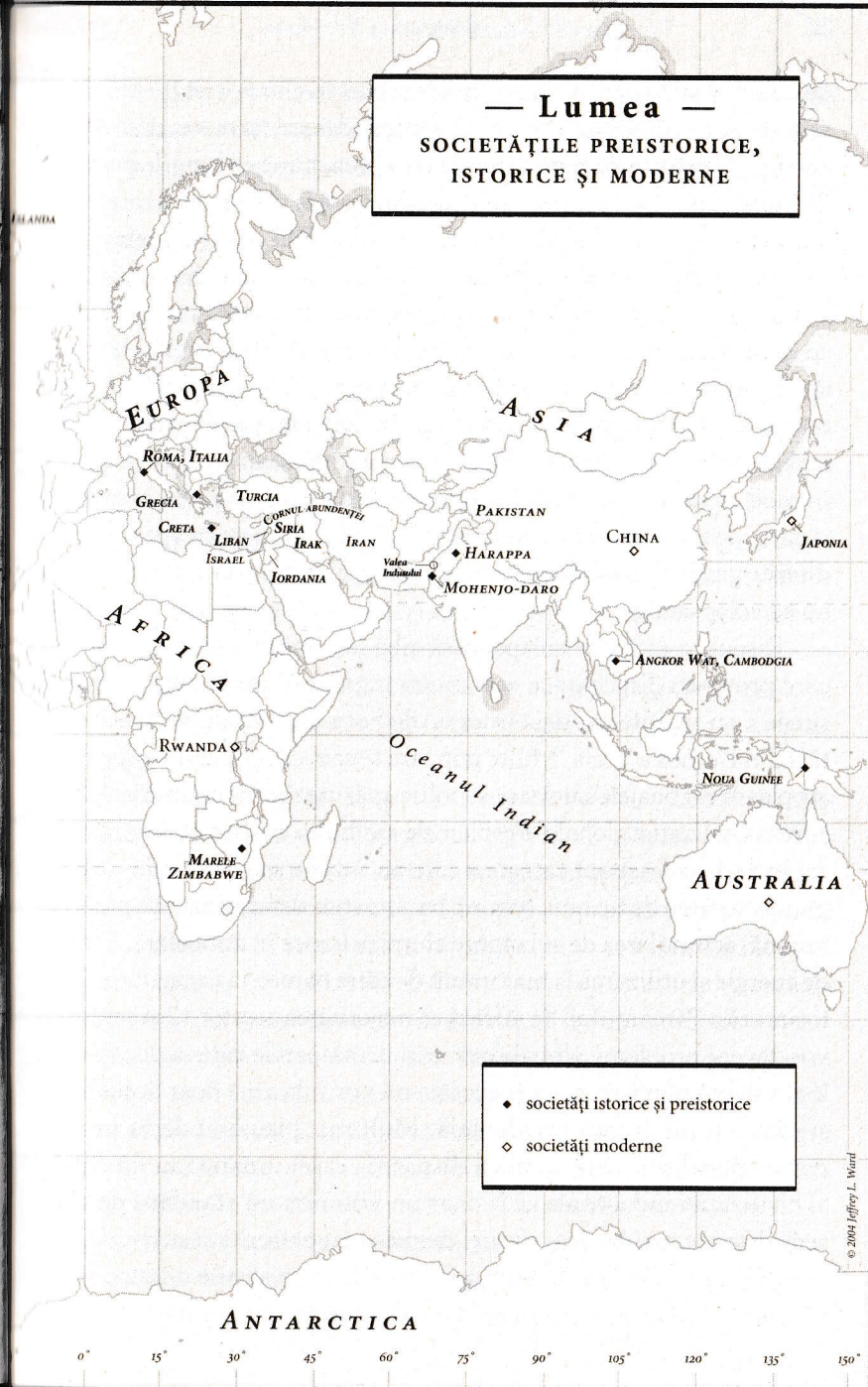
Ruinele monumentale lăsate în urmă de aceste societăți istorice exercită o fascinație romantică asupra noastră, a tuturor. Încă de copii ne minunăm când aflăm prima dată despre ele din fotografii. Apoi, când creștem, mulți ne planificăm vacanțe în acele locuri pentru a le vedea prin ochi de turiști. Ne simțim atrași de frumusețea deseori spectaculoasă și impresionantă a acestora și, de asemenea, și de misterul de care sunt înconjurate. Dimensiunile ruinelor sunt o dovadă a bogățiilor și a puterii deținute de cei care le-au construit – parcă ne spun: „Priviți-mi, oameni, chipul maiestos! Nimic n-a mai rămas ca mai înainte“, ca în poezia lui Shelley. Totuși ctitorii au dispărut abandonând marile structuri pe care le-au creat cu atât efort. Cum se poate ca o societate care a fost atât de puternică să sfârșească în colaps? Care a fost soarta cetățenilor săi? – s-au mutat în alte părți și, dacă da, de ce, sau și-au sfârșit zilele într-un mod înfiorător? Dincolo de acest mister cu aer romantic rămâne întrebarea: oare o astfel de soartă s-ar putea

abate și asupra societății noastre prospere? Oare, într-o zi, turiștii vor privi încercând să deslușească misterul ruinelor ruginite ale zgârie-norilor din New York, la fel cum astăzi noi privim ruinele înghițite de vegetația abundentă a orașelor mayașe?

Timp îndelungat s-a crezut că multe dintre abandonurile misterioase au fost determinate, cel puțin în parte, de probleme ecologice: oamenii au distrus fără să vrea resursele de mediu de care depindeau societățile în care trăiau. Această suspiciune de suicid ecologic neintenționat – ecocid – a fost confirmată de descoperiri recente ale arheologilor, climatologilor, istoricilor, paleontologilor și palinologilor (specialiști în studiul polenului și al sporilor). Procesele prin care vechile societăți s-au subminat distrugând mediul în care trăiau sunt clasificate în opt categorii, a căror importanță relativă diferă de la caz la caz: tăierea pădurilor și distrugerea habitatului, probleme ale solului (eroziune, salinizare și pierderea fertilității acestuia), probleme ale managementului apelor, vânat și pescuit în exces, efecte ale introducerii unor noi specii asupra celor indigene, creșterea populației umane și creșterea impactului per capita al indivizilor.

Aceste colapsuri din trecut au avut tendința de a urma un curs oarecum similar, constituind variațiuni pe aceeași temă. Creșterea populației a forțat indivizii să adopte mijloace de producție agricolă intensivă (cum ar fi: irigarea, dublarea recoltelor sau terasarea) și să extindă exploatarea de la terenurile agricole inițial alese către cele marginale pentru a putea face față cererii de hrană din ce în ce mai mari. Practicile nesustenabile au avut drept rezultat distrugerea mediului unuia sau mai multora dintre cele opt tipuri enumerate mai sus, consecința majoră fiind abandonarea repetată a terenurilor marginale.

Consecințele pentru societate au inclus deficit de hrană, foamete, războaie între prea multe popoare care luptau pentru prea puține resurse și detronări ale elitelor aflate la guvernare de către masele nemulțumite. Până la urmă, numărul populației a scăzut din cauza foametei, a războaielor sau a bolilor, iar societatea a pierdut o parte din complexitatea politică, economică și culturală pe care o dobândise în timpul în care fusese înfloritoare. Scriitorii cad deseori în capcana

de a face analogii între traiectoriile respectivei societăți umane și cele ale vieților indivizilor – când vorbesc despre formare, dezvoltare, apogeu, îmbătrânire și moarte – și de a presupune că lungile perioade de îmbătrânire pe care majoritatea dintre noi le traversează între floarea vârstei și moarte se aplică și societăților. Dar această metaforă se dovedește greșită pentru multe societăți istorice (și chiar și pentru Uniunea Sovietică modernă): acestea au avut un declin rapid după ce și-au atins apogeul puterii și numărul maxim de indivizi, iar acele declinuri rapide trebuie să-i fi luat prin surprindere și să fi reprezentat un șoc pentru cetățenii acestora. În cele mai grave cazuri de colaps complet, toți membrii societății au emigrat sau au decedat. Deși, în mod evident, această traiectorie pesimistă nu este una urmată ca la carte de toate societățile vechi – diferite societăți au colapsat până la diferite grade și în moduri destul de diferite, în timp ce multe societăți nu au colapsat deloc.

Riscul ca astfel de colapsuri să aibă loc astăzi devine o problemă care provoacă din ce în ce mai multă îngrijorare; într-adevăr, colapsurile s-au manifestat deja în cazurile Somaliei, Rwandei și ale unor țări din Lumea a Treia. Multe popoare se tem că ecocidul va depăși ca amploare războaiele nucleare și bolile apărute recent ca amenințare la adresa civilizației globale. Problemele mediului cu care ne confruntăm azi includ aceleași opt categorii care au subminat societățile istorice, plus încă patru de tip nou: schimbări climatice determinate de prezența umană, acumularea de substanțe chimice toxice în atmosferă, deficite de energie și utilizarea la maximum de către oameni a capacității de fotosinteză a Pământului. Se afirmă că majoritatea acestor 12 amenințări vor deveni probleme globale grave în următoarele câteva decenii: ori le rezolvăm până atunci, ori acestea nu vor submina doar Somalia, ci și societăți din lumea occidentală. Mult mai plauzibil decât un scenariu apocaliptic care implică dispariția rasei umane sau un colaps al civilizației industriale ar fi doar un viitor cu un standard de viață semnificativ mai scăzut, riscuri cronice mai crescute și subminarea a ceea ce în prezent considerăm a fi unele dintre valorile noastre cheie. Un astfel de colaps ar putea avea forme diverse, cum ar fi răspândirea

la nivel mondial a bolilor sau a războaielor, provocate în cele din urmă de împușinarea resurselor de mediu. Dacă acest raționament este corect, atunci eforturile noastre de azi vor determina starea lumii în care actuala generație de copii și de adulți tineri își va trăi vârsta mijlocie și bătrânețea.

Dar gravitatea acestor probleme de mediu este supusă unor puternice dezbateri. Oare riscurile sunt mult exagerate sau, dimpotrivă, sunt subestimate? Este realist să credem că populația actuală de aproape șapte miliarde, cu tehnologia modernă provoacă deteriorarea mediului la nivel global la o rată mult mai mare decât au putut să o facă în trecut, la nivel local, câteva milioane de indivizi având la îndemână doar pietre și unelte de lemn? Oare tehnologia modernă ne va rezolva problemele sau reușește să creeze probleme noi cu o viteză mai mare decât le rezolvă pe cele vechi? Când epuizăm o resursă (de exemplu, lemn, petrol sau pește oceanic), putem conta pe faptul că suntem în stare să o înlocuim cu una nouă (de exemplu, plastic, energie eoliană și solară sau crescătorii de pește)? Oare rata creșterii numărului populației nu scade astfel încât ne aflăm deja în cursul stabilizării acesteia la un număr de indivizi ușor de administrat?

Toate aceste întrebări ilustrează motivele pentru care colapsurile acelor civilizații istorice faimoase au căpătat înțelesuri mai adânci decât acela al aerului misterios de care sunt înconjurate. Poate vom învăța de aici niște lecții practice care să ne ajute pe viitor. Știm că unele societăți vechi au colapsat, iar altele, nu – ce anume a făcut ca acele societăți să fie vulnerabile? Care, mai exact, au fost procesele prin care vechile societăți au comis ecocidul? De ce anumite societăți istorice nu au reușit să prevadă efectele situației cu care se confruntau deși (după cum vedem lucrurile azi) acestea erau previzibile? Care sunt soluțiile care în trecut s-au dovedit a fi unele de succes? Dacă am putea răspunde la aceste întrebări, am putea identifica ce societăți se află în prezent în pericol și ce măsuri s-ar dovedi benefice în cazul lor fără să mai așteptăm colapsuri de genul celui petrecut în Somalia.

Există însă și diferențe între lumea modernă și problemele sale și societățile istorice și problemele lor. Nu ar trebui să fim atât de naivi

incât să credem că numai studiul trecutului ne va oferi soluții simple, direct aplicabile societăților din prezent. Suntem diferiți de vechile societăți în anumite aspecte care ne supun unor riscuri mai mici decât în cazul lor; unele dintre acestea, despre care se aduce vorba deseori, includ: tehnologia avansată (cu efectele sale benefice), globalizarea, medicina modernă și cunoașterea mai bună a societăților istorice și a celor moderne aflate la mare distanță de primele. Mai suntem diferiți și prin faptul că în anumite cazuri suntem mai expuși pericolelor decât au fost acestea; mă refer aici, din nou, la: tehnologia avansată (inclusiv la efectele sale negative), globalizarea (pentru că în ziua de azi un colaps în Somalia afectează atât Statele Unite, cât și Europa), dependența a milioane și, în curând, a miliarde de indivizi de medicina modernă pentru a supraviețui și numărul mult mai mare al populației decât în trecut. Poate încă mai putem învăța din trecut, dar acest lucru se va întâmpla numai dacă suntem dispuși să-i înțelegem lecțiile.

*

Eforturile de a înțelege colapsurile din trecut au fost nevoite să demonteze o controversă majoră și patru probleme. Controversa implica rezistența la ideea că popoarele din vechime (unele dintre ele fiind strămoșii unor popoare din prezent) și-au provocat singure declinul prin acțiuni susținute. Suntem mult mai conștienți de distrugerea mediului acum decât eram cu doar câteva zeci de ani în urmă. Chiar și fluturașii din camerele de hotel solicită compasiune pentru mediul înconjurător și ne fac să ne simțim vinovați dacă cerem prosoape curate sau dacă lăsăm apa să curgă. În ziua de azi, a provoca rău mediului este considerată o vină morală.

Deloc surprinzător, populațiile indigene hawaiiene și maori nu îi agreează pe paleontologii care le spun că strămoșii lor au exterminat jumătate din speciile de păsări care evoluaseră pe teritoriile insulelor Hawaii sau ale Noii Zeelande. La fel, nici nativii americani nu îi simpatizează pe arheologii care sunt de părere că indienii Anasazi au defrișat părți întregi din sud-vestul Statelor Unite. Presupusele descoperiri ale

paleontologilor și ale arheologilor par, pentru unii dintre cei cărora li se adresează, a fi mai degrabă pretexte rasiste ale albilor pentru a deposea populațiile indigene de moștenirea lor. Este ca și când oamenii de știință ar spune: strămoșii voștri nu și-au iubit pământul, așa că au meritat ca acesta să le fie luat. Unii albi americani sau australieni, plini de resentimente față de plățile și de despăgubirile pentru terenuri datorate de guverne populațiilor indigene americane și celor aborigene australiene, se folosesc într-adevăr de aceste descoperiri pentru a avansa astfel de argumente în prezent. Nu doar populațiile indigene, ci și anumiți antropologi și arheologi al căror obiect de studiu sunt și care se identifică cu acestea, consideră aceste descoperiri recente ca fiind niște minciuni rasiste.

Anumite populații indigene și antropologii care le țin partea au păreri diametral opuse. Aceștia insistă că populațiile indigene din trecut au fost (cele moderne fiind, la rândul lor, la fel) blânde cu mediul înconjurător, pe care l-au cunoscut îndeaproape și au respectat Natura, trăind în mod inocent într-o grădină a Raiului, nefiind capabile în ruptul capului să facă toate lucrurile rele care se spun despre ele. După cum mi-a spus mai demult un vânător din Noua Guinee: „Dacă într-o zi reușesc să dobor un porumbel venind înspre satul meu, aștept o săptămână înainte să plec la vânătoare din nou, dar de data asta în direcția opusă satului“. Numai locuitorilor răi din lumea civilizată nu le pasă de natură, nu respectă mediul și îl distrug.

De fapt, ambele tabere din această controversă – rasiștii și cei care cred că trecutul a fost un fel de grădină a Raiului – comit eroarea de a considera că populațiile indigene istorice sunt fundamental diferite (inferioare sau superioare) de populația lumii occidentale. Administrarea sustenabilă a resurselor mediului a fost întotdeauna dificilă, încă de acum aproximativ 50 000 de ani, când *Homo sapiens* și-a cultivat inventivitatea, eficiența și tehnicile de vânătoare moderne. Începând cu prima colonizare umană a continentului australian acum circa 46 000 de ani și cu dispariția majorității speciilor australiene de marsupiale gigant și a altor animale mari, fiecare colonizare umană următoare a unui teren care anterior nu